

TAGE LINDBOM:

Roosevelt och Stalin

Professorn vid Columbia-universitetet, Robert Nisbet, har publicerat ett arbete om Roosevelt och Stalin. Det avslöjar sköningslöst hur Roosevelt spelade bort omistliga värden i sin iver att gå sin moskovitiska partner till mötes.

Man måste gå ända tillbaka till slutet av 1920-talet för att finna motiven till Roosevelts handlande, skriver Tage Lindbom. Med the New Deal öppnas portarna för Kominterns agenter, som ledde ett arbete som officiellt var legalt och som ledde upp i den centrala administrationen inte minst i utrikesdepartementet.

Roosevelt räknade med att USA och Sovjet skulle bli de två supermakterna efter kriget och han måste vinna Stalins vänskap för att nå sitt visionära fredsmål.

När historikern skall taga itu med uppgiften att berätta för oss "hur det egentligen var", för att tala med Leopold von Ranke, kan han möta mångahanda svårigheter. Förhärskande andliga och ideologiska, sociala och moraliska, politiska och ekonomiska värdesystem uppträder gärna som mäktiga hinder, när de historiska forskningsresultaten kommer i konflikt med sådana värdesystem. Det uppstår då lätt en historisk skrivning, som i sin anpassning till den förhärskande opinionen blir "godkänd", under det att de, som kommer i konflikt med denna opinion, kan bli föremål för ringaktning och fördömanden för att inte tala om det effektivaste av alla vapen, tystnadens sammansvärjning.

Emellertid är all vetenskaplig forskning underkastad tidsflödet: inga jordiska sanningar blir evigt bestående, allt är föremål för en ständig revision. Även historieforskningen har sin egen historia, nytt material kommer ständigt fram, omvärderingar och omprövningar förändrar ständigt vår bild av "hur det egentligen var". Inte ens folkens hjältar undgår närgångna och kritiska granskningar.

Amerikas förenta stater erbjuder ett gott exempel på detta. Nationens dominerande gestalt under kris- och världskrigsåren, Franklin Delano Roosevelt, vinner i den västliga världen en ställning som överste krigsherre i kampen för frihet, rättvisa och fred, som försvarare och räddare av omistliga värden. De kritiska röster, som höjs mot Roosevelts såväl inrikes- som utrikespolitiska gärning, har haft svårt att vinna gehör och initierades kritiska vittnesbörd har ogärna granskats i fullt dagsljus. En västlig värld har kommit att uppleva en djup tacksamhet, och

Fil dr Tage Lindbom har varit chef för Arbetarrörelsens Arkiv.

då är steget inte långt till att skapa bilden av okränkbarhet.

Den kritiska granskningen av Roosevelts livsgärning är i växande och alltefter som nytt material bringas till offentligheten får kritiken ökad tyngd och skärpa. Den aktade professorn vid Columbiauniversitetet Robert Nisbet har nu trätt fram med ett arbete, där han skoningslöst avslöjar Roosevelts spel med Stalin under det andra världskriget (Roosevelt and Stalin. The failed courtship. Regnery, Washington D C 1988). Nisbets studie är väl dokumenterad och han har flitigt öst ur den rika litteraturen på området. Värdefullt är inte minst den kompletta utgåvan av korrespondensen mellan Churchill och Roosevelt.

Omistliga värden spelas bort

Den som tvivlar på hur Roosevelt spelar bort omistliga värden i sin iver att gå sin moskovitiska partner "Uncle Joe" till mötes, uppmanas livligt att följa Nisbets noggranna beskrivning av vad som förekom under krigsåren. Det första stora dramatiska tillmötesgåendet är det sätt varpå den redan i mars 1941 beslutade låne- och uthyrningslagen (lend-lease) tillämpades. England står på ruinens brant och måste ha en omfattande hjälp för att fortsätta kriget. Men så kommer det tyska angreppet på Sovjet den 22 juni, och vad ryssarna nu begär är en omfattande militär hjälp. Stalin får vad han begär – men skall inte villkor knytas till denna hjälp?

Tyvärr har Nisbet inte med det pikanta avslöjande, som en avhoppad rysk överste Igor Bogolepov berättat. I Moskva tillsattes inför ankomsten av Roosevelts utsände Harry Hopkins i juli 1941 en kommitté

med Molotov som ordförande. Ryssarna var beredda på att Roosevelt skulle knyta betydande villkor till lend-lease, till exempel inspektion av lend-lease-materialets användande, amerikanska militära observatörer i Sovjets stridslinjer, gruvkoncessioner av mangan, investeringar av amerikanskt kapital i Sibirien samt sovjetiskt löfte om yttrandefrihet, fria partier och religionsfrihet. Så kommer Harry Hopkins till Moskva utan att begära någonting: "His desire is to ask nothing and give everything", det var Molotovs belåttna kommentar. Nu var den stora skördetiden inledd. Att amerikanska experter med William C Bullitt i spetsen energiskt väddjat till Roosevelt att inte lämna denna hjälp villkorlös var helt förgäves.

Vi kan nu följa spelet, noggrant beskrivet av Nisbet, och det framträder med tydlighet hur Roosevelt inte blott gör allt för att behaga Stalin utan också uppträder nonchalant och kränkande gentemot sin vapenbroder Churchill. Alla varningar, alla goda råd från verkliga Rysslands-kännare som Kennan, Harriman och Bullitt avvisas av Roosevelt under det att rena amatörer som Harry Hopkins får ett stort inflytande och tillhör den intima kretsen i Vita Huset. Ingenting rubbar presidentens iver att vinna Stalins förtroende. England och Frankrike hade gått i krig på den polska frågan, men avslöjandet av Katynmorden skakade ingalunda förtroendet till Uncle Joe, inte ens att denne inför det pinsamma avslöjandet avbröt förbindelserna med den polska exilregeringen i London.

Teheran och Jalta

Nisbet skildrar noggrant konferenserna i

Teheran och Jalta, hur Roosevelt kallt avisar Churchills inviter att träffas före möten med Stalin, men hur presidenten desto hellre ägnar sig åt privata samtal med Uncle Joe — det lilla vi vet från dessa samtal räcker för att förstå vad Roosevelt har på sitt ständigt växande skuldkonto. Han försäkrade Stalin att USA ej ämnade basera trupp i Korea — hur Stalin visste att utnyttja denna nyttiga upplysning vet vi. Presidenten försäkrade vidare att bortre Mongoliet skulle vara en rysk intressesfär och genom att han ej gav Chiang Kai-shek stöd i kampen mot den kinesiska kommunismen öppnade han vägen för ett ryskt återställande i Fjärran Östern av det en gång förlorade tsaristiska väldet. Harrimans varningar för Stalins territoriella hunger var förgäves.

Militärt skall här endast noteras två i och för sig välkända ting, som Nisbet ordentligt redovisar. Churchill ville efter landstigningen i Nordafrika stöta upp genom Adriatiska havet mot Balkan för att där skapa ett strategiskt viktigt läge för de kommande fredsförhandlingarna. Detta var givetvis Stalin inte med om, och Roosevelt sade nej. Det andra gällde marschen mot Berlin. Den nionde amerikanska armén stod den 11 april 1945 vid Elbe. Vägen till Berlin var omkring tio svenska mil. Vägen låg öppen för general William Simpson och hans folk. Ordern kom: halt. På fråga vem som givit denna order, svarades: Eisenhower. Vi vet att ett så viktigt beslut fattades aldrig av Eisenhower utan att först ha godkänts av general Marshall, och bakom honom var alltid presidenten. Samtidigt stod amerikanerna med för fot gevär framför Prags stadsportar. Det rådde inget tvivel om att Berlin och Prag och Wien i Röda Arméns

händer betydde rysk hegemoni över stora delar av Centraleuropa.

Det har ofta sagts, att Roosevelts eftergivlighet berodde på fruktan för en rysk separatfred med Hitler. Nisbet tvivlar på detta motiv, men vi måste å andra sidan räkna med att den möjligheten förelåg. Stalin fruktade varken England eller USA, han fruktade tyskarna och Hitler. Därför var han alltid beredd till förhandlingar med Tredje riket, och både före och under kriget gjordes kraftiga ryska sonderingar, liksom det ej fanns en tysk opinion för en separat fred inte bara med England (Rudolf Hess' flygning sägs ha varit det sjunde tyska försöket) utan även med Sovjet. Men just i dessa spänningsfält fanns det utrymme för en fast amerikansk hållning: även väst kunde spela ut kortet separatfred för att därmed tyskarna skulle kunna kasta sig med sin samlade kraft över det ryska väldet — och det var just vad även ryssarna fruktade och räknade med. Den rooseveltska kärleken till Uncle Joe låter sig ej förklaras av fruktan för en tysk-rysk uppgörelse.

Vilka var motiven?

Vi står inför denna plågsamma fråga: varför? Vilka var de motiv, som drev Roosevelt i armarna på Stalin? Nisbet sysselsätter sig givetvis med denna fråga, men här blir han märkvärdigt famlande. Han söker en förklaring i den hos amerikanska liberaler rotade avogheten mot alla former av kolonialism, varför Roosevelt skulle bli obenägen att stödja Churchill, han söker psykologiska förklaringar som "puerility", "political romanticism" och "misguided moralism". Det är här, som den största svagheten i Nisbets bok blot-

tas: han börjar väsentligen sin framställning med Hitlers angrepp på Sovjet den 22 juni 1941. Därmed saknar han de perspektiv, som gör fallet Roosevelt begripligt.

Låt oss först börja med personen. Roosevelt var en starkt profilerad puritan av amerikansk typ. Den högspända idealismen, det moraliska patos, frihetslidelsen, kulminerande i de mest lidelsefyllda be-kännelser till den demokratiska livsformens (med en naiv tilltro till folkomröstningar som följd), och förenat med detta ett proselytiskt patos för "the american way of life" som förebild för mänskligheten — här har vi i all korthet Roosevelt som politisk karaktär. Men Roosevelt är mycket mer än en typisk men starkt profilerad amerikansk liberal. Vald 1928 till guvernör i staten New York ger han i sin inauguraladress en preciserad form åt de överraskande radikala åsikter han framfört i valkampanjen: vi är inte längre oberoende av varandra, vi måste uppleva en gemenskap, och detta har även en internationell innebörd. Detta sägs före den ekonomiska krisen, under Coolidge-eran med dess optimism och välståndstänkande. Vid det demokratiska partikonventet sommaren 1932 skisserar han ett program, där the New Deal framträder med sina första konturer. Den ekonomiska krisen kan inte läka sig själv, det behövs planmässiga ingripanden. Mot investeringar, storfinans ställer Roosevelt den enkla mannen, arbetaren, och tryggheten måste skjutas i förgrunden.

Allt detta är tankegods, som finns långt tillbaka i landets historia, men Roosevelt vet att på ett lysande sätt gjuta allt i en tidsenligt ideologisk form. Emellertid kräver the New Deal för sitt genomförande en stark federal makt, och Roosevelt

vet att utnyttja alla de möjligheter, som konstitutionen erbjuder att utvidga den presidentala makten i en omfattning utan motstycke. Nu grips verket friskt an och en strid ström av funktionärer fyller den nya administrationens svällande kadrer.

New Deal öppnas för kommunismen

Det är nu, som en dramatisk underjordisk process sätts igång. Europas kommunistiska partier är väsentligen förankrade i arbetarklassen. I USA saknas dessa förutsättningar, där är rekryteringskällan främst radikala intellektuella, och detta gör att den amerikanska kommunismens tyngdpunkt aldrig kan bli det legala partiarbetet inom ramen för ett valsysteem utan i stället det underjordiska, illegala, konspirativa arbetet. Med the New Deal öppnas nu portarna på vid gavel för kommunismen, ty nu kan Kominterns agenter leda ett arbete, som officiellt är legalt och som leder rakt upp i den centrala administrationen, inte minst utrikesdepartementet.

Kominterns underjordiska, konspirativa del omfattar huvudsakligen tre grupper. Den första gäller underrättelsetjänsten i alla dess former, den andra att vinna insteg i administrationen och de politiskt ledande instanserna för att påverka landets politik och framför allt utrikespolitik till förmån för sovjet-ryska intressen. Den tredje är upprättandet av en "skuggregering", som skall vara beredd att taga över makten. Här fick komintern allt vad den önskade. Just oklarheten i New Deals syften — en oklarhet, som Roosevelt var mån om att bevara — gynnade kommunismen, ty nu kunde skaror av hyggliga, socialidealistiska liberaler värvas för syften,

som de i varje fall från början inte anade. I administrationen blandades nu kommunister, halvkommunister, socialister, fellow-travellers och hyggliga liberaler i en verksamhet, där den oklarhet i gränsdragningarna mellan partier och ideologier, som är typiskt för USA, gynnade en osynlig kommunistisk styrning.

Det grundläggande arbetet för vad vi i dag vet om allt detta är Whittaker Chambers' *Witness*. Självt i det underjordiska kommunistiska arbetet blev Chambers snart på det klara att the New Deal inte var en ekonomisk utan en politisk strävan. Men presidenten själv? Vad visste han? De två viktigaste rekryteringskrafterna till administrationen var Harvard-professorn Felix Frankfurter, god vän till Roosevelt, och ekonomiprofessorn Tugwell i Columbiauniversitet. Båda två var, för att uttrycka det hovsamt, radikala. När till slut avhoppet började, varav det mest namnkunniga var Whittaker Chambers, började det bli uppenbart vad som höll på att ske. De som varnade presidenten, blev utskrattade. Varför?

För att förstå denna hållning måste vi vara medvetna om två ting. För det första råder alltid i amerikansk politik ett mer "flytande" tillstånd mellan politiska uppfattningar än vad som är fallet i Europa. Det är detta "flytande" från den oskyldigaste liberalism till den mest hårdskolade leninism, som Roosevelt vet att utnyttja. För honom är the New Deal framför allt en "vision" i en samhällsomvandling. Ju oklarare, desto friare händer för presidenten. Det väsentliga var ej målet, det var rörelsen, detta sammelsurium av ekonomiska, politiska, moraliska, psykologiska, internationalistiska, populistiska element, som i "visionären"-presi-

dentens hand väckte entusiasm och framtidshopp hos en krisdrabbad nation.

För det andra befann sig den västliga världen i kris, och the New Deal skulle spränga alla gränser och bli en ledstjärna för det fria men nödställda Västerlandet. Nu möter vi Roosevelt på världsscenen. Det är sannerligen inget gästspel, han har kommit för att stanna och han skall med sitt land – och med the New Deal – spela den ledande rollen. Vi står inför en måttlöst ärelysten man. Allt detta sker under 1930-talet, ändamålen får helga medlen, och till medlen hör att en och annan kommunist deltar i den nya administrationen, till synes lojalt patriotiskt.

Samtidigt som Roosevelt installeras i sitt ämbete inleder Adolf Hitler sitt tredje rike. Ganska snart blir det uppenbart att freden är i fara. Men i the New Deal möter vi den kraft, som skall ge ej blott USA utan hela världen frihet från fruktan, ett verkligt folkstyre, social trygghet och rättvisa – och allt detta skall ge världen fred. Nu står Roosevelt mitt på världsscenen, han är fredsfurste, men kan han inte tvingas att också gripa till vapen? Ty hitlerismen måste krossas.

Nisbet tycks tro, att Roosevelt upphörde att vara neutralist först omkring tiden för slaget om England 1940. Så är ingalunda fallet. Harry Elmer Barnes berättar i sitt arbete "Perpetual War for Perpetual Peace", att det redan år 1937 i djupaste hemlighet studerades en industriell mobiliseringsplan, och Sumer Welles berättar hur under ett samtal sommaren 1937 Roosevelt berättade för honom om hur djupt han var inne i planerna på ett amerikanskt ingripande i det kommande kriget. USA skulle alltså inte nöja sig med att vara "demokratins vapensmedja".

Två supermakter

Franklin Delano Roosevelt var en statsman. Han hade förmåga att inte blott fatta innebörden i det skede, vari han själv levde, utan även att konkret formulera det och att gripa aktivt in i detta skede. Mitt i den amerikanska boomen, i den naiva tron på "prosperity for ever", såg han den moderna välfärdsstaten växa fram som ett komplement till industrisamhället, samtidigt som han var tillräckligt manipulativt begåvad för att aldrig sjunka ned till en enkel socialreformator utan valde rollen av en "visionär" för något han kallade The New Deal – och som dessutom bröt samman på hösten 1937. Men statsmannen Roosevelt förstod också att det som redan Joseph de Maistre, Alexis de Tocqueville, Juan Donoso Cortés och Constantin Frantz anade och fasade inför redan i början av 1800-talet, uppkomsten av två supermakter, Amerikas förenta stater och Ryssland – detta förstod och upplevde Roosevelt som en verklighet. Och därmed visste han, att i en fred, som en dag skulle randas, en fred, som skulle formars, gestaltas, garanteras av honom och hans USA, där skulle han *nolens volens* möta en jämbördig, Sovjetunionen. Det var en jämbördig, den andra supermakten, som han ej kunde tänka sig att möta med krigiska utmaningar, det var en makt, vars vänskap

han måste vinna – just för att nå sitt visionära fredsmål.

Han måste vinna Uncle Joes hjärta, kosta vad det kosta ville. Även på Europas bekostnad? Det finns uttalanden av honom, som tyder på en likgiltighet för Europas öde – han lade ju också Europa framför Stalins fötter, i verkligheten långt före Jalta. Men bolsjevismen? Även här firade Roosevelts manipulationsförmåga triumfer. Västerlandets New Deal, välfärdsstaten, skulle kunna formars till ett möte med det ryska folket, längtande efter fred och folkförsoning. Så skulle dessa två supermakter till slut räcka varandra handen. Men USA skulle vara och förbli den ledande: The United States will have to *lead*. "America is the only great power that can make peace in the world stick", säger Roosevelt till sin son Elliott.

Omgiven av människor, som kände Sovjet och de leninistiska lärorna, som varnade honom beständigt, föredrog Roosevelt att leva i sin stora vision om en jordisk frihet under sin och sitt lands ledning, även om han innerst inne borde ha vetat att denna frihetsidé är så långt som öster är från väster från den leninistiska. Roosevelt vann aldrig Uncle Joes hjärta. Han dog uppenbarligen i den tron att han sått en god säd. Andra fick bärga skörden.